

Nikola Rokvić¹
Radivoje Jovović²
Jasmina Nedeljković³

UDC 329.055.1(100):811.163.41
303.682
Originalni naučni rad
Primljen: 04. 10. 2023.
Prihvaćen: 13. 09. 2024.

PROCENA DESNIČARSKE AUTORITARNOSTI: ADAPTACIJA RWA SKALE (DESNIČARSKE AUTORITARNOSTI) NA SRPSKI JEZIK

APSTRAKT: U poslednjih 16 godina desničarska autoritarnost (RWA) u porastu je širom sveta, što podstiče naučne radnike da i dalje proučavaju ovaj fenomen. Jedno od ključnih pitanja bavi se merenjem ovog konstrukta. U ovom istraživanju pokušali smo da jednu od najčešće korišćenih skala adaptiramo na srpski jezik. Na velikom uzorku opšte populacije pokušali smo da repliciramo strukturu upitnika, da bismo, na kraju, došli do sopstvenog rešenja za problem strukture. Testirali smo adaptaciju u odnosu na konstrukte koji se smatraju relevantnim, kao što su verovanja u teorije zavere i izbegavanje bolesti da bismo dodatno potvrdili adaptaciju i u tome smo postigli delimičan uspeh. Potrebna su dalja istraživanja na raznovrsnijim populacijama da bi se utvrdio stepen uticaja srpske kulture na konstrukt autoritarnosti, odnos sa drugim konstruktima i merenje. Za sada smo adekvatno adaptirali skalu tako da se može koristiti u daljim istraživanjima.

KLJUČNE REČI: *desničarska autoritarnost, konzervativizam, izbegavanje bolesti, zavera, merenje.*

¹ Nikola Rokvić, saradnik u nastavi, nikolamrokvic@gmail.com, Bulevar oslobođenja 76, Novi Sad, Serbia, Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkatić, ORCID: 0000-0002-7844-0386

² Docent, Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkatić, ORCID: 0009-0006-3602-7960

³ Redovni profesor, Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkatić, ORCID: 0000-0002-9869-480X

1. Uvod

Mogućnost da se širok spektar fenomena, od društvenog, političkog do međugrupnog ponašanja može predstaviti kao jedinstvena dimenzija ličnosti pod nazivom autoritarnost prvi put je predstavljena 1950. godine (Adorno, Frenkel-Brunswick, Levinson, & Sanford, 1950). Rad ovih autora rezultirao je kreiranjem F skale (F kao fašizam), koja je trebalo da meri desničarsku autoritarnost kao dimenziju ličnosti. Ova skala je od početka bila podložna psihometrijskim problemima i bilo je pokušaja da se konstrukt ponovo osmisli i izmeri drugačijim, preciznijim instrumentom, kao što su skala dogmatizma (D) (Rokeach, 1954) i skala konzervativizma (C) (Wilson, 1973).

Altemajerovo istraživanje iz 1981. godine ključno je doprinelo načinu procene autoritarnosti. Altemajer je konstruisao skalu desničarske autoritarnosti (RWA scale), a iz njene upotrebe proistekao je veliki broj istraživanja u poslednje četiri decenije. Istraživanja su pokazala da je ova skala značajan prediktor određenih socio-psiholoških konstrukata koji su povezani sa autoritarnošću, kao što su verski fundamentalizam, agresija, nekonformizam i devijantnost, etnocentrizam i generalizovane predrasude (Duckitt, Bizumic, Krauss, & Heled, 2010). Individue sa niskim rezultatima na RWA skali su generalno liberalnije i otvorenije ka individualnim slobodama, samoizražavanju i demokratiji (Bizumic & Duckitt, 2018). U skorije vreme, tokom pandemije COVID-19, na odnos RWA i antiimigrantskih stavova i nacionalizma uticao je nivo pretnje od zaraznih bolesti sa kojima se suočavala populacija (Hartman et al., 2021).

Sledeći ideje Adorna i saradnika (1950), Altemejer (1981) je konstruisao RWA skalu na osnovu tri sopstvena originalna koncepta. Prvi je autoritarna agresivnost koja odgovara konkretnoj agresiji koju individua želi da usmeri na pojedince i grupe koje su vlasti označile kao subverzivne za uspostavljeni poredak. Drugi je autoritarna submisivnost koja predstavlja sveukupnu spremnost da se ponaša i postupa na način koji propisuju organi vlasti. Treći koncept je konvencionalnost koja predstavlja snažnu posvećenost održavanju tradicionalnih vrednosti i obrazaca ponašanja. Ova tri konstrukta se još nazivaju i autoritarnost, konzervativizam i tradicionalizam (Duckitt, Bizumic, Krauss, & Heled, 2010; Duckitt & Bizumic, 2013).

Prvobitno, skala je imala nekoliko konstrukata isprepletenih u jednu kompozitnu dimenziju, osobinu ličnosti pod nazivom desničarska autoritarnost (RWA) (Altemeier, 1981; Altemeier, 1988; Altemeier, 1996). To je postignuto kreiranjem složenih, dugih ajtema koji su dvostruki ili čak trostruki. Ovi složeni ajtemi, kao i merenje tri konstrukta kao jedna dimenzija bili su predmet mnogo kritika sa psihometrijske tačke gledišta (Dunwoodi & Funke, 2016). Usledili su mnogi pokušaji da se redefiniše skala modifikovanjem strukture, rekonceptualizacijom, smanjenjem stavki i kreiranjem novih pojedinačnih stavki. Danas postoji potreba da se naprave kratki, ali interno konzistentni instrumenti kako bi se zadovoljile potrebe savremenih psiholoških empirijskih istraživanja. Jedan od prvih uspešnih pokušaja bio je instrument Zakrisonove (Zakrisson 2005). RWA skala je smanjena na 15 stavki, dok su ajtemi izmenjeni. Prepravljeni su da budu jednostruki i skraćeni na jednu rečenicu. Iako postoje tri subskale, autorka koristi skalu kao jedinstveni skor i pokazala je očekivanu korelaciju sa orijentacijom ka socijalnoj dominaciji.

O poreklu desničarske autoritarnosti i srodnog joj fenomena socijalne dominacije postoje mnoge teorije, od psihoanalitičke (Adorno, Frenel-Brunsvick, Levinson, & Sanford, 1950), Bandurinog društvenog učenja (Altemeier, 1981) do evolutivne (Claessens, Fisher, Chaundhuri, Siblei, & Atkinson, 2020). Postoje i teorije da genetski lokusi koji kontrolišu fleksibilnost u obradi informacija i kogniciji imaju određeni uticaj na ideološku orijentaciju pojedinca, a možda i oni lokusi koji regulišu strah i anksioznost (Hatemi et al., 2011). Genetski uticaji su nedavno potvrđeni istraživanjem sa blizancima, koje tvrdi da je desničarska autoritarnost više određena nasleđem nego socijalna dominacija (Kandler, Bell & Reimann, 2016). Još jedna studija sa blizancima je nedavno pokazala da se povezanost desničarske autoritarnosti i crta ličnosti HEXACO modela „iskrenost“ i „otvorenost za iskustvo“ uglavnom mogu objasniti genetskim faktorima (de Vries, Vesseldijk, Karinen, Jern, & Tibur, 2021). Ove genetske korelate prate neurološki korelati: postoji izveštaj da prednji cingularni korteks sadrži više sive mase kod osoba koje nemaju visok nivo desničarske autoritarnosti, zapreminski, nego kod konzervativno orijentisanih, kao i da je povećanje zapremine desne amigdale povezano sa konzervativizmom (Kanai, Feilden, Firth, & Rees, 2011).

Desničarska autoritarnost je ponekad povezivana sa sklonošću ka teorijama zavere, ako se zavere definišu kao saradnja među moćnicima da bi se postigli zlokobni ciljevi uz pomoć obmane (Adorno, Frenel-Brunsvick, Levinson, & Sanford, 1950; Vood & Grei, 2019), ali je bilo i nekih rezultata koji se razlikuju od ove paradigme. Desničarska autoritarnost je jači prediktor sklonošću kao teorijama zavere koje idu u korist a ne protiv državnih vlasti. Visoki rezultati na skali RWA u snažnoj su korelaciji sa verovanjima da postoje zavere vezane za genetski modifikovanu hranu, klimatske promene, vakcinaciju i evoluciju u Sjedinjenim Državama (Kerr & Vilson, 2021) i, generalno, sa odbacivanjem naučnih saznanja. S obzirom na neodređenost u teoriji smatrali smo da je pametno da testiramo hipotezu da je RWA povezan sa verovanjem u teorije zavere, posebno pošto je usled pandemije COVID-19 nastao veliki broj teorija zavere. Primećeno je da su percipirane opasnosti po društvo kao što je pandemija povećale uticaj RWA na stavove kao što su nacionalizam i antiimigrantsko raspoloženje. Kako se anksioznost zbog pandemije povećava, ona smanjuje ekspresiju RWA u populaciji (Hartman et al., 2021). Tokom trajanja pandemije aktivirali su se određeni aspekti ponašanja, kao što je bihevioralni imuni sistem koji promoviše izbegavajuće ponašanje, kako bi zaštitio pojedinca od bolesti, a koji ima pozitivnu korelaciju sa društvenim konzervativizmom (Terrizzi, Shook, & McDaniel, 2013).

2. Cilj

Cilj ove studije bio je da se potvrdi verzija RWA skale Zakrissonove (Zakrisson, 2005) i utvrdi odnos RWA stavova i verovanja u teorije zavere i izbegavanje bolesti.

3. Metod

Uzorak se sastojao od 532 učesnika koji su popunili internet anketu koja je slobodno kružila društvenim mrežama u periodu od dve nedelje. Kao žensko izjasnilo se 421 (79,1%) a prosečna starost učesnika bila je 34,4 godine (min = 18; max = 80; SD = 12,31). Što se tiče radnog statusa, 175 ispitanika (32,9%) su studenti, 40 (7,5%) je nezaposleno, 208

(57,9%) je zaposleno, 9 (1,7%) su penzioneri. Osim toga, postavili smo nekoliko pitanja u vezi sa statusom vakcinacije i verovanjima u vezi sa zaverama. Baterija testova sastojala se od skale percipirane podložnosti bolesti (PVD) i skale desničarske autoritarnosti (RWA). U obradi podataka koristili smo metode kao što su deskriptivna statistika, nezavisni uzorak t-test, korelacija, ANOVA, eksplorativna i konfirmatorna faktorska analiza.

U istraživanju smo koristili nekoliko indikatora kako bismo utvrdili da li je predložena struktura dobar fit. Jedna od njih je srednja kvadratna greška aproksimacije (RMSEA). Postavili smo maksimalnu prihvatljivu vrednost na 0,08, dok smo uzeli $< 0,05$ da odražava dobar fit modela (Browne & Chudeck, 1993). Dalje smo koristili uporedni indeks uklapanja (CFI) i Taker – Luisov indeks (TLI) da odredimo stepen odgovarajućeg fita. Za oba indeksa smatrali smo da vrednosti od najmanje 0,90 ukazuju na prihvatljiv fit modela, dok vrednosti od 0,95 i više predstavljaju zadovoljavajuće rešenje (Bentler, 1990; Tucker & Levis, 1973). Poslednja dva korišćena parametra su Akaike informacioni kriterijum (AIC) i Baisian informacioni kriterijum (BIC), gde su modeli sa nižim AIC-om i BIC-om pokazatelji boljeg fita (Akaike, 1987; Schwarz, 1978).

Skala percipirane podložnosti bolesti (PVD; Duncan, Schaller, & Park, 2009) jeste skala od petnaest ajtema koja se sastoji od dve podskale, percipirane infektivnosti (PI) i averzije klica (GA). Prva podskala se sastoji od sedam („Uopšteno govoreći, veoma sam podložna prehladi, gripu i drugim zaraznim bolestima.“) i druga od osam („Zaista mi smeta kada ljudi kijaju bez pokrivanja usta.“) stavki. Odgovori se daju zao kruživanjem broja na Likertovoj skali od sedam stavki. Skala je uspešno prilagođena srpskom jeziku (Rokvić & Karan, 2021). Unutrašnja konzistentnost za PI skalu je bila dobra, sa Kronbahovom alfa vrednošću od .83, ali za GA podskalalu malo zaostaje sa Kronbahovom alfa vrednošću od .7.

Skala desničarske autoritarnosti (RWA; Zakrisson, 2005) jeste skala od petnaest ajtema na kojoj se odgovori daju na skali od sedam poena. Uglavnom se koristi kao kompozitni rezultat, ali ima tri komponente: konvencionalizam („Našoj zemlji su potrebni slobodni mislioci, koji će imati hrabrosti da se suprotstave tradicionalistima, čak i ukoliko

to učini mnoge nezadovoljnim“, obrnuti rezultat) koji ima pet ajtema, zatim autoritarna agresivnost („Ukoliko društvo to želi, dužnost je svakog istinskog građanina da pomogne da se elimiše zlo koje truje našu zemlju iznutra“) koja se sastoji od četiri ajtema, i autoritarna submisivnost („Bilo bi dobro da su novine cenzurisane kako ljudima ne bi mogao biti dostupan destruktivan i odvratani sadržaj“) koji se sastoji od šest ajtema.

4. Rezultati

Prvo smo testirali originalni model RWA Zakrissonove (Zakrisson, 2005) kako bismo videli da li struktura upitnika važi u srpskom prevodu (model 1). Nakon što smo utvrdili da model ne odgovara propisanim kriterijumima, prešli smo na nasumičnu podelu uzorka na dva poduzorka kako bismo izvršili eksploratornu i konfirmatornu faktorsku analizu. U poduzorku 1 ($N = 256$, učesnice 198 (77,3%) i prosečna starost 34,67 ($SD = 12,49$)) uradili smo eksploratornu faktorsku analizu ($KMO = .818$; $X^2 (df) = 1048.596 (105)$; $p < .001$) a rezultati su predstavljani u Tabeli 2. Kao što vidimo, subskala autoritarne submisivnosti, komponenta 3, zadržala je svoju prvobitnu strukturu, ali postoje promene u drugim i možemo videti dodatnu komponentu koja se odvaja od konvencionalnosti. Iako ima samo dve stavke, njihova opterećenost je bila velika i kada se analizira suština stavki nazvali smo novostvorenu subskalu „cenzura“. U drugom poduzorku (256 učesnika, 198 (77,3%) žena, prosečna starost učesnika je 34,67 ($SD = 12,49$)) nastavili smo dalje da potvrđujemo validnost ovog modela korišćenjem konfirmatorne faktorske analize. Ovaj model iteracije nazivamo 2. Rezultati se mogu videti u Tabeli 1. Takođe, testirali smo iteraciju skale s jednim faktorom na kompletnom uzorku i nazvali ovaj model 3. Dalje smo koristili četvorfaktorski model, tj. model 2 koji je pokazao najbolja metrička svojstva u našim istraživanjima.

Tabela 1: *Indeksi fita modela za konfirmatornu faktorsku analizu RWA.*

	X ² (df)	CFI	TLI	RMSEA	AIC	BIC
Model 1	423.355 (87)	.835	.801	.085	489.355	630.484
Model 2	168.765 (84)	.922	.903	.061	407.100	371.100
Model 3	826.324 (90)	.639	.578	.124	886.324	1014.623

Tabela 2: *Rezultati eksploratorne faktorske analize na poduzorku 1.*

Ajtem	Komponenta			
	1 – agresivna autoritarnost	2 – konvencionalnost	3 – submisivna autoritarnost	4 – cenzura
RWA13	.858			
RWA1	.732			
RWA11	.703			
RWA15	.699			
RWA3		.726		
RWA9		.687		
RWA5		.644		
RWA10		.635		
RWA6			.750	
RWA2		.307	.646	
RWA14			.618	
RWA4			.609	
RWA8		-.459	.562	
RWA12				.856
RWA7				.851

Deskriptivna statistika na celom uzorku pokazuje da je najveći rezultat detektovan na subskali autoritarne agresivnosti (4,63; SD = 1,45), zatim na podskali cenzure (3,49; SD = 1,83) i na podskali konvencionalnosti (3,10; SD = 1,35), a najniži rezultat na podskali autoritarne submisivnosti (2,96; SD = 1,09). Ukupni rezultat iznosi 3,49 (SD = ,95) na skali od 1 do 7. Odgovori na pitanja u vezi sa COVID-19, vakcinacijom i sl. predstavljeni su u Tabeli 3. U Tabeli 4. prikazane su razlike u agresivnoj i submisivnoj autoritarnosti, konvencionalizmu, cenzuri i kompozitnim vrednostima rezultata RWA u pogledu pitanja koja se odnose na teorije zavere i COVID-19. Tabela 5. prikazuje korelacije između merenih konstrukata.

Tabela 3: *Pitanja koja se odnose na teorije zavere i COVID19.*

Pitanja	Da N (%)	Ne N (%)
Da li ste vakcinisani? (Q1)	396 (74,4%)	136 (25,6%)
Da li je COVID-19 rezultat zavere? (Q2)	85 (16%)	447 (84%)
Da li postoji globalna zavera sa ciljem da se kontroliše svetska populacija? (Q3)	226 (42,5%)	306 (57,5%)
Da li je COVID-19 veštački stvoren? (Q4)	225 (42,3%)	307 (57,3%)
Da li postoji međunarodna zavera protiv Srba? (Q5)	92 (17,3%)	440 (82,7%)
Da li verujete medicini kao nauci? (Q6)	485 (91,2%)	47 (8,8%)
Da li koristite alternativnu medicinu? (Q7)	216 (40,6%)	316 (59,4%)

Tabela 4: *Razlike u RWA vrednostima kod pitanja koja se odnose na zavere i COVID-19.*

	Agresivna autoritarnost	Konvencionalnost	Submisivna autoritarnost	Cenzura	RWA ukupno
Značaj razike između odgovora da i ne (p).					
Q1	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001
Q2	p = .005	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001
Q3	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001
Q4	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001	p = .001
Q5	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001
Q6	p = .339	p < .001	p < .001	p < .001	p < .001
Q7	p < .001	p < .001	p = .279	p < .001	p = .007

Tabela 5: Korelacije između RWA konstrukata i drugih merenih varijabli, kao što su starost ispitanika, stepen religioznosti, politička orijentacija, poštovanje državnih mera prevencije tokom pandemije COVID-19 i PVD subskele.

	RWA ukupni skor	Agresivna autoritarnost	Konvencio- nalnost	Submisivna autoritarnost	Cenzura
Izloženost zarazi	-.10*	-	-	-.11*	-
Averzija prema klicama	-	-	-	-	-
Pridržavanje COVID-19 mera	-.18**	-.10*	-.22**	-.13**	-
Stepen religioznosti	.52**	..36**	.61**	.21**	.26**
Politička orijentacija	.41**	.29**	.41**	.32**	.11**
Uzrast ispitanika	-.19**	-	-.15**	-.22**	-.19**

* $p < .05$; ** $p < .01$

5. Diskusija

Pokazalo se da je adaptacija i upotreba ove skale izazovan zadatak. Iako i Zakrissonova (Zakrisson, 2005) koristi skalu samo kao kompozitni skor, ona je ipak skratila i izmenila ajteme tako da budu jednostruki i time je, zapravo, napravila podskale. Takođe, izvršila je potvrdnu faktorsku analizu kako bi dokazala svoj model. U novijim adaptacijama skale kompozitni skor se uopšte ne upotrebljava (Duckitt, Bizumic, Krauss, & Heled, 2010; Dunvoodi & Funke, 2016), te nismo bili sigurni kako da koristimo ovu skalu. S obzirom da početna namera autora nije bila sasvim jasna, odlučili smo da koristimo oba pristupa. Tretirali smo je kao da ima tri podskale i tako je i modelovali, uklanjajući ajteme sve dok nismo postigli odgovarajući fit modela, ali smo u interpretaciji podataka koristili i kompozitni rezultat. S druge strane, iako smo postigli adekvatan fit model koji se uklapa u konfirmatornu faktorsku analizu, shvatili smo da unutrašnja konzistentnost subskala ne odgovara standardima u potpunosti, dok je alfa vrednost na celoj skali odgovarajuća, što dodatno komplikuje stvari.

Zatim smo pokušali da proizvedemo alternativno rešenje na osnovu naših podataka. Uzorak smo podelili da bismo izvršili eksplorativnu faktorsku analizu i odredili broj i sastav faktora otkrivenih ovom analizom. Na naše veliko iznenađenje otkrili smo četiri a ne tri faktora. Bili su prisutni svi tradicionalni faktori, posebno submisivna autoritarnost, ali se kao četvrti faktor pojavio novi faktor vezan za cenzuru. Prisustvo novog faktora pokazuje da učesnici sada cenzuru smatraju društvenim fenomenom odvojenim od tradicionalnih autoritarnih koncepata. Takvi nagoveštaji se možda mogu naći u radu Kostela i saradnika (Costello et al., 2022) koji istražuje levičarsku autoritarnost, a jedan od novootkrivenih konstrukata bila je cenzura odozgo nadole. Možda je posledica vremena u kome živimo i to da sada cenzuru smatramo zasebnom konstrukcijom koju bi trebalo više uzeti u obzir prilikom razmatranja budućih istraživanja u ovoj oblasti.

Evaluaciju modela do kog smo došli u prvom poduzorku izvršili smo putem potvrdne faktorske analize u drugom poduzorku i utvrdili da je adekvatan i da je u skladu s našim postavljenim kriterijumima. Pokazalo se da jednodimenzionalni model ima najnepovoljnije metričke karakteristike, pa je stoga odbačen. Ipak, prema uputstvima autora, uzeli smo u obzir kompozitni skor, jer većina istraživanja i dalje koristi kompozitni skor RWA kao referentnu tačku.

Za procenu nivoa RWA koristili smo suptilniji pristup, što znači da nismo koristili samo kompozitni skor, već smo razmatrali rezultate na nivou podskala. Otkrili smo da je agresivna autoritarnost najizraženija osobina u našem uzorku, za njom sledi cenzura, a najniži skorovi se ostvaruju na submisivnoj autoritarnosti. Ovo donekle odgovara rezultatima ranijih istraživanja (Duckitt & Bizumic, 2013) koji su pokazali da u populaciji postoji niska stopa submisivne autoritarnosti i visoka stopa agresivne autoritarnosti. Ovo poređenje moramo uzeti s rezervom jer su uzorkovanja rađena u razmaku od skoro jedne decenije a korišćena su dva različita instrumenta. Takođe, u pomenutoj studiji uzorak su činili studenti, a u našoj opšta populacija. Ipak, i dalje stoji da su rezultati slični, što nam daje neku predstavu o stabilnosti konstrukta u srpskoj populaciji tokom vremena.

Iako se pokazalo da je RVA nedosledan prediktor sklonosti ka teorijama zavere (Wood & Gray, 2019) i dalje se smatra dobrim prediktorom verovanja u zavere vezane za države i vlade. Pošto su naša pitanja

vezana za zavere u skladu sa pozitivnim stavovima o establišmentu, na primer „Da li postoji globalna zavera sa ciljem da se kontroliše svetska populacija?“, pretpostavili smo da će postojati veza između odgovora na ova pitanja i nivoa RWA. Pitanja su bila formulisana kao pitanja „da/ne“ tako da smo koristili t-test da odredimo statističku značajnost u RWA podskali i nivoima kompozitnih skorova. Bili smo u pravu. Pokazalo se da gotovo polovina stanovništva veruje u teorije zavere vezane za opštu populaciju, COVID-19 ili srpski narod. U samo dva slučaja nije bilo razlike u nivoima RWA, pri čemu su oni koji veruju u zavere imali više nivoa RWA. Kod agresivne autoritarnosti nije bilo varijacija između onih koji veruju u medicinu kao nauku, a kod submisivne autoritarnosti nije bilo razlike između onih koji koriste i ne koriste metode alternativne medicine. To je bilo u skladu sa našim očekivanjima, te rezultati dodatno potvrđuju validnost prevoda.

Međutim, povezanost RWA i percipirane podložnosti bolestima za nas je predstavljala iznenađenje. Ranije je utvrđeno da je bihejvioralni imuni sistem povezan sa društveno konzervativnim uverenjima (Terri- zzi, Shook, & McDaniel, 2013) i da je izbegavajuće ponašanje sastavni deo bihejvioralnog imunog sistema (Duncan, Schaller, & Park, 2009). Percipirana podložnost bolestima povezana je sa gađenjem, a to je potvrđeno i u srpskoj populaciji (Rokvić & Karan, 2021), a emocija gađenja je povezana sa političkim konzervativcima (Shook, Ford, & Boggs, 2017). Osim toga, u jednom preglednom radu je nedavno jasno naglašeno da je odnos između izbegavanja bolesti i RWA potvrđen (Osborne, Costello, Duckit, & Sibeli, 2023). Naši nalazi nisu potvrdili pomenutu tvrdnju. Ovo može biti artefakt stanovništva ili kulturna odlika srpskog stanovništva ili možda postoje još veće nijanse autoritarnosti koje ukazuju na to da određene kulturne varijacije RWA mogu, ali ne moraju, biti povezane sa izbegavanjem bolesti. Potrebno je dalje testiranje ove hipoteze, kao i njeno ponovno testiranje na različitim uzorcima srpskog stanovništva kako bismo videli da li možemo da ponovo dobijemo iste rezultate ili su oni artefakt anketirane populacije.

Politička orijentacija (ka levici, odnosno desnici) koju prijavljuju ispitanici očekivano je u značajnoj korelaciji sa desničarskim autoritarizmom. Zanimljivo je da je korelacija daleko slabija nego što smo očekivali na osnovu literature (Rattazzi, Bobbio, & Canova, 2007), što bi moglo

značiti da ispitana populacija nedovoljno razume teorijsku podelu na levicu i desnicu. Cenzura ima veoma nisku korelaciju sa političkom orijentacijom, što može da znači da ova novootkrivena faceta autoritarnosti zapravo nije povezana sa političkom orijentacijom, već je nezavisan faktor. Potrebno je dalje testiranje koncepta cenzure da bi se preciznije utvrdio odnos sa političkom orijentacijom i drugim konstruktima u političkoj psihologiji.

Još jedan zanimljiv nalaz jeste niska negativna korelacija između starosti ispitanika i desničarske autoritarnosti, dok se u dostupnoj literaturi navodi da postoji niska pozitivna korelacija (Hartman et al., 2021). Zanimljivo je da kada se kompozitni skor razloži na podskale ne postoji korelacija između agresivne autoritarnosti i starosti, što možemo tumačiti time da je populacija svih uzrasta zasićena osećajem ugroženosti i da drugi faktori, osim uzrasta (kojima se ova studija ne bavi), određuju nivoe agresivne autoritarnosti. Druge dve facete negativno korespondiraju sa starosnim dobom ispitanika, što se objašnjava društvenim i ideološkim promenama u Srbiji u poslednjih 40 godina: tranzicijom društva iz komunizma u demokratiju, koju su pratili strašni ratovi. Očekivano, ovako burna istorija ostavila je traga na psihi mladih generacija, a to bi mogao biti razlog negativne korelacije između starosti i RWA. Potrebna su dalja istraživanja u oblasti autoritarnosti kako bi se temeljno ispitao ovaj koncept i njegove facete u odnosu na srpski kulturni milje, kao i specifične veze sa determinantnim i drugim faktorima, osnovom ličnosti i odnosom sa drugim relevantnim konstruktima.

6. Zaključak

Skraćena skala RWA, koju je kreirala Zakrissonova (2005), adekvatna je za upotrebu na srpskom jeziku iako u modifikovanoj formi. Objasnili smo prednosti i nedostatke korišćenja podskala u odnosu na korišćenje kompozitnog skora. Budućim istraživačima ostavljamo da odluče na koji način će koristiti ovu skalu. RWA rezultati su veći kod pojedinaca koji veruju u navedene teorije zavere, a najviši kod onih koji veruju da postoji posebna međunarodna zavera protiv Srbije.

Literatura

- Adorno, T., Frenel-Brunswick, E., Levinson, B., & Sanford, N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.
- Akaike, H. (1987). Factor Analysis and AIC. In E. Parzen, K. Tanabe, & G. Kitagawa, *Selected Papers of Hirotugu Akaike. Springer Series in Statistics (Perspectives in Statistics)* (pp. 371–386). New York: Springer.
- Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238–246.
- Bizumic, B., & Duckitt, J. (2018). Investigating Right Wing Authoritarianism With a Very Short Authoritarianism Scale. *Journal of Social and Political Psychology*, 6(1), 129–150.
- Browne, M. W., & Chudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen, & J. S. Long, *Testing structural equation models* (pp. 136–162). Newbury Park CA: Sage.
- Claessens, S., Fisher, K., Chaundhuri, A., Sibley, C., & Atkinson, Q. (2020). The dual evolutionary foundations of political ideology. *Nature Human Behaviour*, 4, 336–345.
- Costello, T., Bowes, S., Stevens, S., Waldman, I., Tasimi, I., & Lilenfeld, S. (2022). Clarifying the structure and nature of left-wing authoritarianism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 122(1), 135–170.
- de Vries, R., Wesseldijk, L., Karinen, A., Jern, P., & Tzbur, J. (2021). Relationship between HEXACO personality and ideology variations are mostly genetic in nature. *European Journal of Personality*, 36(2), 200–217.
- Duckitt, J., & Bizumic, B. (2013). Multidimensionality of Right-Wing Authoritarian Attitudes: Authoritarianism-Conservatism-Traditionalism. *Political Psychology*, 34(6), 841–862.
- Duckitt, J., Bizumic, B., Krauss, S., & Heled, E. (2010). A Tripartite Approach to Right-Wing Authoritarianism: The Authoritarianism-Conservatism-Traditionalism Model. *Political Psychology*, 31(5), 685–715.
- Duncan, L., Schaller, M., & Park, J. (2009). Perceived vulnerability to disease: Development and Validation of the 15-item self-report instrument. *Personality and Individual Differences*, 47(6), 542–546.
- Dunwoody, P., & Funke, F. (2016). The Aggression-Submission-Conventionalism Scale: Testing a New Three Factor Measure of Authoritarianism. *Journal of Social and Political Psychology*, 4(2), 571–600.

- Hartman, T., Stocks, T., McKay, R., Gibson-Miller, J., Levita, L., Martinez, A., Bentall, R. (2021). The Authoritarian Dynamic During the COVID-19 Pandemic: Effects on Nationalism and Anti-Immigrant Sentiment. *Social Psychological and Personality Science*, 12(7), 1274–1285.
- Hatemi, P., Gillespie, N., Eaves, L., Maher, B., Webb, B., Heath, A., . . . Martin, N. (2011). A Genome-Wide Analysis of Liberal and Conservative Political Attitudes. *The Journal of Politics*, 73(1), 1–15.
- Kanai, R., Feilden, T., Firth, C., & Rees, G. (2011). Political Orientations Are Correlated with Brain Structure in Young Adults. *Current biology*, 21(8), 677–680.
- Kandler, C., Bell, E., & Reimann, R. (2016). The structure and sources of right-wing authoritarianism and social dominance orientation. *European Journal of Personality*, 30(4), 406–420.
- Kerr, J., & Wilson, M. (2021). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation predict rejection of science and scientists. *Group Process & Intergroup Relations*, 24(4), 550–567.
- Osborne, D., Costello, T., Duckitt, J., & Sibely, C. (2023). The psychological causes and societal consequences of authoritarianism. *Nature Reviews Psychology*, 2, 220–232.
- Rattazzi, A., Bobbio, A., & Canova, L. (2007). A short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale. *Personality and Individual Differences*, 43(5), 1223–1234.
- Rokeach, M. (1954). The nature and meanings of dogmatism. *Psychological Review*, 61(3), 194–204.
- Rokvić, N., & Karan, V. (2021). Serbian adaptation of the Perceived Vulnerability to Disease (PVD) scale. *Engrami*, 43(2).
- Schwarz, G. (1978). Estimating the dimension of a model. *Annals of Statistics*, 6(2), 461–464.
- Shook, N., Ford, C., & Boggs, S. (2017). Dangerous worldview: A mediator of the relation between disgust and social conservatives. *Personality and Individual Differences*, 119(1), 252–261.
- Terrizzi, J., Shook, N., & McDaniel, M. (2013). The behavioral immune system and social conservatism: a meta-analysis. *Evolution and Human Behavior*, 34(2), 99–108.
- Tucker, L., & Lewis, C. (1973). A reliability coefficient for maximum likelihood factor analysis. *Psychometrika*, 38, 1–10.
- Wilson, G. (1973). *The psychology of conservatism*. London: Academic.
- Wood, M., & Gray, D. (2019). Right-wing authoritarianism as a predictor of pro-establishment versus anti-establishment conspiracy theories. *Personality and Individual Differences*, 138(1), 163–166.
- Zakrisson, I. (2005). Contraction of a short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale. *Personality and Individual Differences*, 39(5), 863–872.

Prilog 1.

Skala desne autoritarnosti (RWA scale)

Pokažite koliko se slažete sa svakom idejom u sledećem upitniku tako što ćete zaokružiti jedan od sledećih brojeva. Molim Vas, uradite upitnik brzo, Vaš prvi instinkt je obično najbolji.

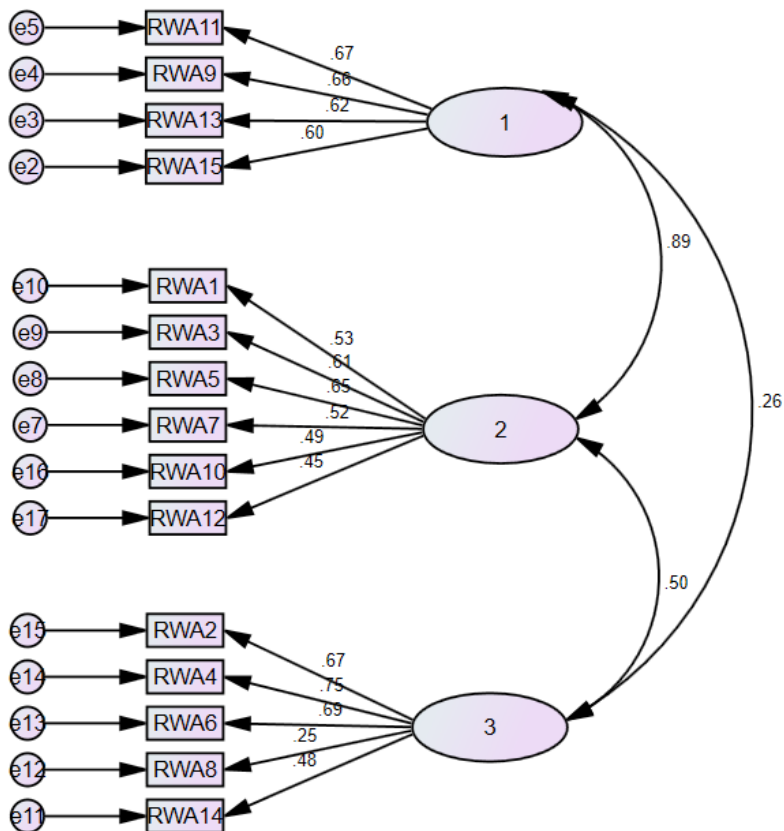
1 – Jako sam protiv 2 – Značajno se ne slažem 3 – Pomalo se ne slažem 4 – Neutralan/na sam

5 – Pomalo se slažem 6 – Dosta se slažem 7 – Potpuno se slažem

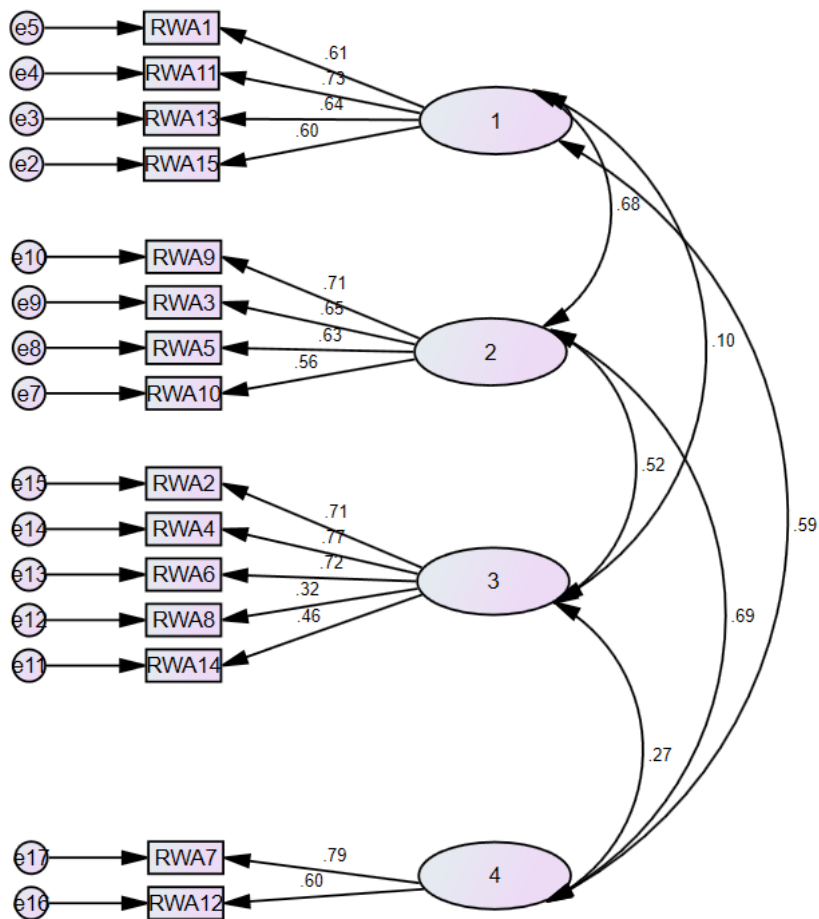
1. Našoj zemlji je potreban snažan vođa koji bi uništio radikalne i nemoralne struje koje postoje u našem društvu danas.	1	2	3	4	5	6	7
2. Našoj zemlji su potrebni slobodni mislioci koji će imati hrabrosti da se suprotstave tradicionalistima, čak i ukoliko to učini mnoge nezadovoljnim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Stari način života i stare vrednosti i dalje predstavljaju najbolji način da se živi.	1	2	3	4	5	6	7
4. Bilo bi dobro za naše društvo ukoliko bismo pokazali tolerantnost prema neoubičajenim vrednostima i mišljenjima.	1	2	3	4	5	6	7
5. Božiji zakoni prema abortusu, pornografiji i braku moraju biti striktno praćeni pre nego što bude prekasno i prekršitelji moraju biti kažnjeni.	1	2	3	4	5	6	7
6. Društvo mora da pokaže otvorenost prema ljudima koji misle drugačije umesto vere u jakog lidera, svet, u principu, nije zao i opasan.	1	2	3	4	5	6	7
7. Bilo bi dobro da su novine cenzurisane kako ljudima ne bi mogao biti dostupan destruktivan i odvratn sadržaj.	1	2	3	4	5	6	7
8. Mnogi dobri ljudi dovode u pitanje državnu politiku, kritikuju crkvu i ignorišu „normalan način života“.	1	2	3	4	5	6	7

9. Treba više odavati čast našim precima zbog načina na koji su stvorili ovo društvo, u isto vreme treba sprečiti one sile koje pokušavaju da ga unište.	1	2	3	4	5	6	7
10. Ljudi bi trebalo da obraćaju manje pažnje na Bibliju i religiju, i da stvore svoje sopstvene moralne standarde.	1	2	3	4	5	6	7
11. Postoje mnogi radikalni i nemoralni ljudi koji pokušavaju da unište stvari i društvo treba da ih zaustavi.	1	2	3	4	5	6	7
12. Bolje je prihvatiti postojanje loše literature nego cenzuru.	1	2	3	4	5	6	7
13. Činjenice pokazuju da moramo biti oštriji prema kriminalu i seksualnom nemoralu kako bi se održali red i zakon.	1	2	3	4	5	6	7
14. Situacija u društvu danas bi bila bolja da se prema bundžijama ophodimo s razumevanjem i s humanošću.	1	2	3	4	5	6	7
15. Ukoliko društvo to želi, dužnost je svakog istinskog građanina da pomogne da se elimiše zlo koje truje našu zemlju iznutra.	1	2	3	4	5	6	7

Prilog 2.

Slika 1. Model koji predlaže originalni autor, model 1.

Slika 2. Model koji sugerije naše istraživanje, model 2.

Slika 3. Jednofaktorski model, model 3.